

Vártánián József basa.

Egy magas állásban volt kiváló örménynek, ki 16 évvel ezelőtt vált meg a földi élettől, emlékét újítom meg. Vártánián József basa, ki közönségesen csak Vártán basa név alatt volt ismeretes, 1815-ben született Konstantinápolyban. Alig tizenegy éves volt, mindön anyja őt a becsi mechitharistákhoz vitte. Itt az éles eszű ifjú nemcsak jól tanult, de mindenkinek szeretetét is megnyerte. Tanulmányainak befejezése után visszatért Konstantinápolyba.

Szülővárosában előbb tanítással foglalkozott; de 22 éves korában már állami szolgálatba lépett: a hadi tengerészetnél tolmács lett. Gyorsan haladt, felemelkedett a basaságig. Érdemeinek elismeréseul nemcsak a török kormánytól kapott háromféle rendjelt (Ulah, Medsidije, Oszmánije), hanem az európai nagyhatalmak is különböző kitüntetésekben részesítették.

Huszonöt évi katonai szolgálat után a politikai pályára lépett; e téren is elismerésreméltó munkásságot fejtett ki: miért bej és kormány tanácsosi címet nyert.

De Vártán basa kitünt az irodalom terén is; tevékenységével, mit ezen utóbbi téren felmutatott, nemcsak az osmán kormánynak, hanem nemzetének is jelentékeny szolgálatot tett. Sok ideig szerkesztette a „Medsmuájê hávadász“ (Hírfüzér) és később a „Therdsemánê efkhear“ (Közvélemény) című örmény betűkkel nyomtatott, de török nyelvű lapokat, melyekben számtalan alapos politikai, nevelészeti és tudományos cikket közölt. A „Má-szisz“ című örmény lap, Vártán basa halála alkalmából, 1879. évfolyamának 2290. számában ezeket írja: „Azok, kik Vártán bejt személyesen ismerték, vagy a „Medsmuájê hávadász“ és a „Therdsemánê efkhear“ című lapokban, melyeknek szerkesztője volt, megjelent tudós cikkeit olvasták, úgy vannak meggyőződve, hogy az osmán hírlapirodalom nagy veszteséget szenvedett Vártán bej halálával... Elvégre is Vártán bej azon jelentékeny férfiak egyike volt, kiknek helye üresen maradt; következőleg halála kipótolhatatlan veszteség az osmán hírlapírókra nézve, kik között az első helyet foglalta el.“

Valamint „Medsmuájê hávadász“ című lapjában, melynek 17 évig volt szerkesztője, úgy önálló munkáiban is sokat tett szeretett nemzetének anyagi és erkölcsi előhaladása érdekében. Önálló művei közül különösen I. Napoleonról irt több kötetes munkájáról kell említést tennem. Irt szép örmény költeményeket is. Habár alapos ismerője volt a török nyelvnek, cikkeit mégis a nép nyelvén írta. Szabad ideje alatt örömmel foglalkozott

természettani és vegytani kísérletekkel; néhány találmányát még most is az ő nevééről nevezik. 1879. márcz. 28-án hunyt el 64 éves korában. Fényes nevét nemzete most is kegyeletes emlékezetben tartja.

Szongott Kristóf.

Bünhődés.

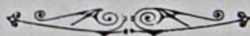
— Ighál. —

Rettegj török! lejárt napod,
Ki tegnap még foglyod vala,
Ma bátran szembe száll veled
Az örmények vitéz hada.

*Aludta már a negyedik
Álmat, — s im most fölébredett,
Ki eddig kért, — rimánkodott,
Emel reád sújtó kezét.*

*Élelmezett öt századig,
Zsaroltad pénzt szüntelen;
Nem tarthatott örökké így:
Mi sincs e földön végtelen!...*

Simay Gergely.

Örményország fővárosa

a Bagratidák alatt.*)

I.

Ani romjait, melyeket az idő jobban megkimélt,
mint Transcaucasia hajdankori emlékeinek bármelyikét, több európai utazó látogatta meg az utolsó

*) Khanikoff N., Voyage a Ani, capitale de l'Armenie sons les Bagratides. (Revue Archeologique. Paris. XV-e année).

évtizedek folyamán. Ker Porter dagályos leírása rövid időközökben három más honfitársát, Wilbrahamot, Abbottot és Holmsot vonzotta e romokhoz, melyeknek állapotáról többé-kevésbé részletes leírásokat tették közzé. Majd Texier, Abich és Muravieff ismertették meg a hely színén végzett buvárlataik eredményével a közönséget, a velencei mechitarista atyák pedig Szarkiszián Nerszeszt küldték ki, hogy lemásolja mindazokat a feliratokat, melyek az egykori főváros emlékein láthatók.

Ker Porternek nagy munkájában*) aránylag kevés részletet találunk Áni-ról. Elmondja, hogy rossz uton, melynek nyomai is alig voltak kivehetők a hegyes-völgyes talajban, oly ponthoz ért utjában, a melyről széles róna szélén észre lehetett venni a hajdankori város romjait. Türelmetlenségében gyors ügetésre indította a lovát, csakhamar meg kellett azonban győződnie arról, hogy dél és kelet felől hozzáférhetlenek a romok ama mély szakadék miatt, a melynek fenekén az Árpácsái vizei hömpölyögnek. Északról és nyugatról tornyokkal ellátott kettős falazat védte Áni-t. A nyugatnak tekintő falat három kapú törte át. A középső szoborművel volt ékesítve, a mely leopardot vagy oroszánt ábrázol; a szomszédos tornyokon művészi faragású nagy keresztek láthatók. Ker-Porter az egész területet elborítva találta masszív kövekkel, gazdagon aranyozott oszlopok és oszlopfejek töredékeivel s Áni egykori fényének és gazdagságának egyéb nyomaival. Egyes pontokon, ugymond, fennállanak még a templomok oly állapotban, hogy alig nevezhetők romoknak. Ámde magánosan emelkednek a magasba, mint a városnak egyéb építményei is, a melyeket többé-kevésbé megviselt az idő. A város nyugati szélénél megpillantotta Ker-Porter az örmény királyok palotáját s méltónak találta azt az egykori főváros nagyságához. Hossza, ugymond, elfoglalja majdnem az egész területet, mely a városfal és a folyó között elnyulik, mintha egészen külön várost alkotott volna a palota. Kívül-be-

*) Travels in Georgia, Persia, etc. I. kötet, 172—174. l.

lól egyaránt oly jó karban van, hogy a pusztá leírás alig adhatja képét a faldísz változatosságának és gazdagságának s a finom kivitelű mozaikoknak, melyek a végtelen sokaságú terem padlózatát borítják. A város közepe táján Ker-Porter két hatalmas nyolczszögű tornyot talált, a melyek uralkodnak a szomszédos épületek, sőt a citadelta fölött is, mely a város északkeletén, egy szakadék partjánál fekvő sziklán állott. Áni romjainak építészeti szépségei által elragadtatva azt mondja Ker-Porter, hogy felülmulják mindazt, a mit valaha Angliának leghiresebb székes-egyházaiban látott. *) Különösen meglepte egy épület, a melyet vallásos jellegűnek mond. Kisebb a többinél, de az architecturának rendkívüli szépségeivel tűnik ki. Tőszomszédságában van az egyik nyolczszögű toronynak s boltozatán mozaik látható, fekete, vörös és sárga kövekből alkotott tiszta etrusk stílusú szegélyzettel. Oszlopai s egyéb ékítései annyira jó karban vannak, mintha csak a legújabb időkben alkották volna az egész épületet. Az egyes házak, templomok, tornyok és erődítések is, teszi hozzá Ker-Porter, ritka tökélynek jellegét mutatják s mindeniken fekete kőből vésett s a falakba illesztett szent kereszt látható. „Eme jelvény mellett, ugymond, régi örmény írásjegyekkel hosszú feliratokat találtam, melyek a templomoknál az ajtókra voltak vésvé; s nem mulasztottam volna el azok egynémelyikének leírását, ha nem gátolt volna ebben meg az éj-beállta s a rendkívüli hideg.“ (hőmérője 12 Réaumur-fokat mutatott o alatt). Leírását annak megemlékezésével végezi, hogy láthatók még egy szép kőhidnak a romjai is, a mely egykor a szakadék mélyében hömpölygő folyón állott.

Wilbraham utazási munkájában **) két lapot szentel Áni romjainak. Elmondja, hogy a városba a főkapún keresztül ment, a mely fölött szobor-műben néhány különös alak (some curiously sculptured figures) látható. Az-

) — — surpassed any thing of the kind I had ever seen whetcher abroad, or in the most celebrated cathedrals of England.

**) Travels in Caucasus, Georgia and Persia, 286—288 l.

tán felemlíti ő is, hogy mindenüvé fel van vésve a kereszt, hogy a még meglevő épületek keresztény templomok, egy török mosea, több fürdő és egy palota, melyről azt mondják, hogy az utolsó örmény királyok lakóhelye volt. Mindezen épületek az ékítéseknek gazdagsával és szépségével tűnnek ki. Wilbraham megcsodálja különösen néhány boltívnek a gyönyörű mívezetű faragásait; hozzát teszi azonban, hogy ezek nyilván nagy gondal alkotott középületek voltak, s hogy a magán házaknak sokkal szerényebb lehetett a külseje. Ő is számos, részben török, de főleg örmény nyelvű feliratot látott s avval fejezi be a leírását, hogy a templomok egyikének falain régi festmények nyomai észlelhetők.

Abbott kevés új adattal gyarapítja elődeinek Ániról való közléseit.*) Megemlékezik az üregekről, melyek az Ánit szegélyező folyónak a partjaiba vannak ásva, magasztalja a még meglevő épületeknek a szépségét és szilárdságát, aztán hozzát teszi: „Sok hosszú örmény felirat van a falakon; jó karban vannak s tigrisnek, lónak és egy férfinak alakját láttam följük vésve.“ Megjegyzi még, hogy négy-öt templom elég jó állapotban van s hogy több nap lenne szükséges a rajtuk levő örmény feliratoknak a lemásolására. Ő is látta a két tornyot, melyek török minaretekhez hasonlítanak. Az egyikben az örmény felirat fölé török nyelven néhány szó van vésve, a mi szerinte az örmény királyság fölötti török fenhatóságnak volt a jelképezése.

Holms a Bagratidák egykori fővárosának meglátogatása alkalmával azt találta, hogy sok tekintetben túlhajtottak Ker-Porter leírásának egyes részletei: Texier csak nagy általánosságokban emlékezik meg Ániról s a város külső falzatának a tervrajzát készítette el, a melyben semmiféle jellemző dolog nem található. Mindazon utazók közül, a kik Ánit meglátogatták, Abich nyújtotta a legrészletesebb képet a város fekvéséről és kiterjedéséről. A romokról tervrajzot készített, a melyen megje-

*) Notes on a tour in Armenia (Journal of the Royal Geogr. Society), XII. köt. 214—216 l.

lölte azok helyét; a fontosabb építményekről részletes ter-
veket vett föl, lerajzolta azok homlokzatait és architectu-
rai éítményeit, lemásolt több örmény és perzsa felira-
tot s pontos rajzot készített egy ékiratról.

Muravieff az utazási munkájában*) ezeket írja a
Bagratidák fővárosáról: „A kozák őrháztól, mely Ánival
szemközt egy magaslaton áll, teljes szépségében tárul
elénk az egykori székváros. Alig vagyunk képesek elhin-
ni, hogy pusztá és elhagyatott. Mintha a közepén levő
s valamennyi épület fölött uralkodó méltóságteljes szé-
kesegyház felnyitná az ajtait nagy néptömeg számára.
Mellete az oldatainál levő két minaret, melyek egyike,
teljesen elszigetelve, mintegy a székesegyház tornyának
tűnik fel, ámbár keleti stylben épült; a másik testéhez
tapad az épületnek, a mely sziklák által szegélyezett sza-
kadék fölé emelkedik. A székesegyháztól jobbra további
templomok vehetők észre, a melyek egyike kerek, mint
egy torony. Mögötte vörös kövekkel fődött óriási erődí-
tések nyulnak föl a magasba. S mi az a magányos ép-
ületrom a székesegyház balján? Megkülönböztethetők
benne félívezetek és fél-boltozatok, a melyeket mintha
részben emberek alkottak, részben az idő lerombolt volna.
Ez a citadella, ezek a Bagratidák palotájának termei!”

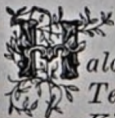
— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Margit.

— Egy Szamosújvártól elszakadt leánynak. —

*Alott már drága jó anyád,
Te gyenge szép leány,
Ki esdne érted hát imát:
A hosszú éjszakán.*

*) Georgie et Armenie, III-ik kötet, 260—288 l.

*Arczodon egyre hull a könny,
Kint egyre hull a hó,
Vadúl üvölt bele a szél...
— A sir beh lágy, beh jó.*

*Gyöngé alakja megremeg,
Hisz olyan ifjú még,
S ölelő tárt karok között,
A szép arcz újra ég.*

*Ha elhervad egy szál virág,
Messze hajítjuk el,
Ha elbukik egy szép leány,
Vajjon ki fogja fel?...*

*Lelkében elmúlt rég a nyár,
Kint újra hull a hó,
S búsan zokog fel a leány:
Meghalni volna jó.*

Sallak Róza.

Az új-esztendő Örményországban.

Bánattal s mély szomorúsággal gondolhatnak vissza az örmény új-esztendő napján a szegény örmények az elmúlt esztendőre. A szörnyű mészárlások, a melyeket a törökök Armeniában s Konstantinápolyban véghezvittek, ezer meg ezer örmény családot tettek tönk-re. Mennyi asszony maradt özvegyen, mennyi gyermek árván s hány férfi lett bujdosóvá?! A kiket a sors oda-kötött a szétrombolt tűzhelyükhöz, a kik kénytelenek tovább is örökös rettegésben ott élni a kegyetlen mohamedán hordák közelében, forró könnyeket hullatnak azok most új-esztendejük küszöbén és siratják kedveseiket, a kiket az elmúlt rettenetes esztendőben elvesztettek, vagy a kik legnagyobb nyomorúságban a távol idegenben kénytelenek bujdosni.

Pedig egykor mily örömmel üdvözölte az örmény nép az új-esztendőt! Öröm-ünnep volt az náluk mindig, a melyre a családok tagjai bármily messzeségből is, de összejöttek, hogy együtt kérjék az Úr oltalmát a jövőre nézve s hálát adjanak az elmúlt esztendőben élvezett jótéteményekért. Az idei január 13-ikán csak sirhattak szegények, mert az öröm távol áll tőlük, de igenis fejük felett lebeg folyton az örmény vértől még párolgó jatagán.

Új-év napja, az ajándékok napja Örményországban. Nincs a családnak olyan apró vagy felnőtt tagja, a ki titkos örömmel ne gondolna a kedveskedő ajándékokra, a melyekben okvetlenül részesül. Az asszonyok, a legfösvényebb férjeket adakozóknak látják e napon, a kik készségesen vásárolják össze, a mit a családanya ajánl. Ugyancsak van kelete új-évkor Armeniában az apró cse-csebecséknek, ékszereknek, gyülmölcsnek s egyéb édes-ségeknak. A gyermekek napokkal az új-esztendő előtt lesik szüleiket s magukra nézve kedvező dolgokat iparkodnak kisütni azok rejtélyes suttogásaiból, mert az apróság jól tudja, miről tanácskozik suttogva az anya az édes atyjukkal. De hogy mi lesz az ajándék, az titok marad előttük új-évig, miután az a szokás, hogy ezt el nem árulják a viláigért sem.

Szilveszter estéjén minden háznál korán ágyba küldik a gyermekeket, mert új-év napján már hajnalban fönn kell lenniök. És az apróság oly szívesen fekszik le s álmában már megvalósítva látja minden titkos reménységét, a melyet az új-évi ajándékokra vonatkozólag magában táplált.

A szülők meg egész éjjel virrasztanak. Rendezik az ajándéktárgyakat, megterítik az asztalt, a mely csak úgy görnyedezik a sokféle étel alatt. A sütemények garmadá-jában ott diszeleg a kozinágh-dáláuzi, a legkedveltebb örmény csemege, a melynek új-év napján a viláigért sem szabad hiányozni az asztról. Ez a csemege nem egyéb mint mézzel erősen összefőtt dió.

Örmény felfogás szerint az új-esztendő csak a nap felkeltevel kezdődik. A reggeli órákban minden család-apa a legidősebb fiával kimegy valami folyóvíz partjára,

a hol minden irányba fordulva, forró imádságot küld az Úrhoz, áldását s kegyelmét kérve az új-esztendőre, aztán belemárt egy darab házi kenyeret a vízbe s megint imádkozik.

A kenyér-mártás általános szerencse-kivánságot jelent; a folyóvíz közvetíti azt s miután minden családapa megmártja háza kenyerét a vízbe, a közös jókivánságok föltétlenül egyesülnek, ha máshol nem, hát a tengerben, a hova a víz végre is beleszakad. Az örmény olybá veszi a kenyér-mártást, mintha ez aktussal egyszerre bárátságos kézzoritást váltott volna minden honfitársával.

A folyótól hazatérve, a családapa már felöltözve találja a családját. A gyermekek anyjukkal örömtelt szívvel futnak eléje, a mikor a családapa kézcsókra nyújtja a kezét s e szavakat mondja: „Snorhávör nor dári!“ (Boldog új-évet!) s ezzel szétosztja a megmártott kenyeret, a melyet a család rögtön elfogyaszt.

Ekkor megkezdődik az ajándékok kiosztása, a mi végtelen örömet okoz a gyermekeknek. Nemsokára beköszöntenek a már feleséges fiai az apának s a többi rokonok, boldog új-évet kívánni az öregeknek. Mindegyik hoz ajándékot, de mindegyik kap is.

A családapa később eltávozik látogatásokat tenni, az anya pedig otthon marad fogadni a vendégeket. Egész nap tart a vendégjárás. Minden vendéget megkinálnak kozinághghal s egy pohár borral, a vendég-gyermekek meg czukorkákat kapnak.

Január 3-án, vagy 4-én (örmény számitás szerint) sajtáságos házi ünnepély folyik le minden örmény háznál, a melyre hivatalos a család minden tagja kivétel nélkül. Ezen az ünnepélyen kell eldölni, hogy a családban ki lesz az év „szerencse-gyermeke“ vagyis kié lesz az új-esztendő boldog, szerencsés része.

A családanya nagy tortát készít, a melybe egy pénzdarabot tesz. Buzgó imádság mellett keresztet tesz a torta tetejére, aztán megsüti. Az anya s apa tudják, hogy a torta melyik részében van a pénz, de azt nem szabad elárulni.

Mikor aztán együtt van a család, az apa anyyi darabra vágja a „dári“-t (esztendő), így nevezik a tortát, a hány tagja van a családnak s mindenkinek ad egy darabot. A ki megkapja a pénzdarabot, az lesz az év szerencse-gyermeke. Elképzелhetetlen az a boldogság, a mely a szerencsés gyermeket vagy ifjút eltölti, a mikor beleharap a kemény pénzdarabba. De meg is becsüli aztán az egész család. Dédelgetik, becézgetik, mindenfélelvel kedveskednek neki egész éven át s úgy vigyáznak rá, mint a himes tojásra.

A szerencse-gyermek, ha már legény számba megy, abban az esztendőben föltétlenül megházasodik, a leány meg férjhez megy, mert a házasságuk szerencsés lesz.

Az apának azonban jól kell ügyelni, hogy a késsel ne érintse a pénzdarabot a tortában, mert ez azt jelenté, hogy az esztendő szerencsétlenséget hoz a családra.

A tavali új-esztendő alkalmával bizony rosszul sikerülhetett a dári felvágása. Hogy mennyi szerencsétlenséget, búbanatot hozott a szegény örményekre, tudjuk. Mert hisz ki ne ismerné azt a rémes, véres krónikát, a melynek minden sorát vérrel irták meg Mohamed kegyetlen követői.

Vajjon mit hoz a szerencsétlen népre ez a mostani új-esztendő?...

Cselingárián Jakob.

Az örmény nők. *)

Felvillanyozott engem is a kíváncsiság, hogy részt vegyek a nők első nemzetközi kongresszusán Berlinben. Az csemények lefolyásáról elég bőven megemlékezett a napí sajtó s a szakosztály is több ízben vett tudomást róla ama kimerítő jelentésekben, a melyekkel a „Mária-Dorothea-egyesület“-nek hivatalból kiküldöttei beszámoltak neki.

*) „A Nemzeti Nőnevelés“ czimű tanügyi folyóirat 1897 évi ján. — febr. számából.

Engedje meg a tisztelt szerkesztőség, hogy ez alkalommal bemutassam egy ifjú örmény nőnek: Melik-Begláriáncz dr. tiflisi orvostudornak rövid, de tartalom-ban gazdag beszédét s aztán a magam megfigyeléseit is elmondhassam.

„Nálunk nem ismerik a nők mozgalmát európai jelentőségében, így szólt az előadó; mert nálunk nem kényeserült a nő arra, hogy megkeresse mindennapi kenyerét, a minék főoka abban van, hogy több lévén a férfi a nőnél, minden nő férjhez mehet s családjának élhet. A műveletlenek osztályában már 13 éves korukban kötnek házasságot a leányok. Nincs szükségünk tehát arra, hogy nőink gyárakban, hivatalokban, üzletekben dolgozzanak; mi nem ismerjük az örmény cseléd vagy szakácsnő, vagy dajka fogalmát s hála Istennek a nőknek ama fajtáját sem, a kiket a társadalom a „bukott“ jelzővel bélyegez meg. Még a legszegényebb pórasszonyt is megkímélik a durva földmunkától. Az örmény nő általában csakis családjának s háztartása ügyeinek él s épen a parasztasszony az, a ki házi teendői mellett művész kézzel szövö a Keletnek híres szöveteit. E munkakörében boldog s megelégedett; az örményasszony úrasszonya háza tájának s ő nem kíván egyebet.

Öreg anyáink korában a patriárkális viszonyok közepette a jobbmódú nők sem óhajtottak magasabb műveltséget. Irni, olvasni noha nem tudtak, de fiaikat gondos tanításban részesítették s utolsó javaikat pénzzé váltották, csakhogy fiaikat egyetemre küldhessék. Nagy háztartását a nő önállóan értette vezetni, gyermekeit isteni félelemre szoktatta, szorgalomra s engedelmségre oktatta s családját — mely sokszor 30 tagot is számlált — békességgel kormányozta. Tekintélyét a családban legjobban ama körülmény bizonyítja, hogy a családapa s a család felnőtt férfitagjai nagyobb vállalatokba nem fogtak a családanya tudta s beleegyezése nélkül. Az örmény nő erkölcsi életét illetőleg mondhatom, hogy nőink valóságos őrangyalai voltak családjaiknak s noha ma már nagyon megváltoztak a viszonyok, még ma is sokan vannak

olyanok, a kiket lelkük jósága, értelmük mélysége s erkölcsük tisztasága e patriárkális idő matrónáivá avat föl.

A midőn férfiak még maguk is szükén voltak a műveltségnek, megelégedtek azzal, ha a családjánya fentemlített tulajdonságokkal birt. De ma már alapjában nagy a változás. Az örmény férfiak 40 év óta keresik fel Nyugot-európa s Oroszország gimnasiunait s egyetemeit, érdeklődnek Európa műveltsége iránt s eszményekben gazdagon térnek haza. Itthon is foglalkoznak művészettel, tudományyal, politikával s feleségeikben értelmes barátnőiket keresik s a józan eszű nevelőnőt gyermekeik anyjában; várakozásukban azonban megcsalódnak s itt kezdődik az örmény nő kérdése. Az örmény férfiak dicséretére említem fel, hogy a jó feleség, anya és gazdasszony tulajdonságait nem keresik a tudatlan nőben, ellenkezőleg úgy vélekednek: minél műveltebb a nő s minél alaposabbak ismeretei, annál teljesebben végezheti elvállalt kötelességét s e felfogást még a kevésbé művelt férfiak körében is tapasztaljuk. Ismételten emlékszem meg e tényről, mert Európában sokszor hallom ezt mondani: „Minek tanuljon a leány, menjen férjhez s nevelje gyermekeit.“ Ezt is hallottam már: „Az a kéz, a mely a bölcsőt ringatja, az kormányozza a világot is!“ Mondás e mondás mindaddig, a míg a kéz tulajdonosa élete válságos fordulatainál önállóság nélkül való!

Az örmény nőket a jobbmódú családokból 25 év óta küldik külföldre iskolába, különösen Oroszországba, Franciaországba, Svájcba. Sok száz látogatja a gimnasiunokat s vagy 20 jár egyetemre. Nálunk megkövetelik a nők magasabb képzését, de nem a kenyérkereset czéljából. A nők oda törekednek, hogy tudományos készütség mellett legyenek anyákká. Vannak azonban tanítónőink s gyermekkertésznőink is s az iskolákat ezek vezetik, tehát nőink is részt vesznek a nyilvános életben.

A perzsa-örmény nő még a patriárkális idők viszonyai közt él.

A török-örmény nőről nem sokat mondhatok. Mit szóljak olyan nő helyzetéről s törekvéseiről, a kinek élete nem biztos? A kinek apját, férjét, fiát szeme lát-

tára lemészárolják? Mi lehet az ő törekvése? Esd életéért s éhező árváinak kenyeret kér, mert sokszor erre sincs pénze.

Orvos vagyok s mint ilyen szükségét érzem annak, hogy elmondjam az orvosnő helyzetét Örményországban. Sokszor gyógyítottam már hazámban; nagyra becsülik nálunk az orvosnőt, két napi útról jöttek hozzám a betegek, pedig férfiorvost közelebb is kaphattak volna. Nálunk mindenki meg van győződve arról, hogy a nő jobban ért a gyógyításhoz, mint a férfi. Nálunk a nő idegenkedik a férfiorvostól, de a férfibetegek is szivesebben hozzám jöttek. A betegek elfogulatlanok voltak s komolyan vetek engem s sohasem tapasztaltam mást, mint tiszteletet, hálát s bizalmat. A műveltek körében is jó szemmel nézik az orvosnőt és természetes jelenségnek tartják; nem csodálkoznak nálunk a nők képességei miatt s földieink még sokat elvárnak tőlünk.“

A hallgatóságnak tetszett a beszéd, engem azonban meg is hatott. Mennyivel gavallérosabb tehát az örmény férfi felfogása a nőről, mint a nyugoteurópai férfié! Tekintsünk a jövőbe: európai műveltségünkkel oda jutunk majd, ha a nő összes képességeinek felhasználásával kimerítjük erőit. Igazán mondom, jobban tetszik nekem az ázsiai állapot!

Az egész kongresszusról egyébiránt ezt a képet nyertem.

Egybegyült 1600 nő a föld kerekességéről sok művelt nemzet kiküldetésében s a kongresszusnak célja az volt, hogy mindegyik feltárja nemének jaját-baját, kivánságát. Határozatot azonban nem hoztak, a mi természetes is, mert minden államban más a nő jelen jogi állása s minden államban más és más lesz a fejlődés a jövőben.

Nagyon érdekesek voltak ama tények, a melyek fel- említése bizonyította, hogy az egyes jogállamokban mi tekintetben nyomja el a törvény a nőt. Németországban pl. (hogy egyet is említsek) az asszony hozományával a férj rendelkezik. Mennyivel fejlettebbek a mi magyar jogviszonyaink s büszkélkedhetünk a művelt nyugat előtt

azzal, hogy törvényeinket őseink a nőre vonatkozólag igazi generozus felfogással s liberális szellemben alkották!

Az előadás nyelve javarészből német volt, ezenkívül francia, angol, olasz.

Az előadókon sokszor meglátszott nemzetiségük bélyege s a külsőségek megfigyelése is érdekes tanulmány volt nekem. Az egyik francia nő vevvel beszélt s toalettéjével remekelt; az egyik angol nő otthon prédikátor Isten házában s sok pózzal adta a szót; a németek mind alapos tudást és szónoki készséget mutattak be; a mi magyarjaink igen ügyesek voltak, azonban meglátszott, hogy kellő időben nem kaptak utasítást küldőiktől s egymástól elszigetelten dolgoztak; nagy feltűnést keltett azonban Róma város küldötte, a szép dottoressa: tolmácsolta egyebek közt az örök város üdvözlését ifjúságának bájoságával s én a ki szavát nem értettem, az én fülemnek beszéde csak zene volt.

Két hetet töltöttem úton Budapeستől Budapestig, útba ejtve Prágát, Drezdát, Berlint, Breslaut s helyenként megtekintettem az érdekes nevezetességeket. Csekély pénzért s kevés fáradsággal láttam egy nagy darab világot s élveztem azt a ritka szerencsét, hogy egy hétig a kongresszuson a világ legműveltebb nőivel társaságban voltam úgy a komoly tárgyalásokon, mint a vidám esték bizalmas beszélgetésein. Láttam, hogy a német nők nagy elnyomatása teremtette meg a nők első nemzetközi kongresszusát. Az ő szívósságuk adta meg a kongresszus kitűnő szervezetét, az ő tapintatosságuk biztosította a tárgyalások széles medrét s magas nivóját; az ő szorgalmukat bámultam s boldogító emlék nekem, hogy a kongresszusnak tagja voltam.

Budapest.

Komáry Erzsébet.

Szamos tündére.

Ki fog kísérni hát tovább,
Vagy egyedül bolyongom át
Az útralan vidéket?

„Ne félj, a hit' világa int,
Egy-egy sugárt utadra hint;
Az elkísér majd téged.“

S ha remény lankad, jön a tél,
Borúl az ég, süvölt a szél,
S csak szivem' vágya éget?

„Lassan szived lecsöndesül,
A béke' árnya vesz körül;
Az eltakar majd téged.“

Ha távozái, — bármerre szállsz:
Tudom, hő kebled még találsz,
De szivem' nem találod.

„Csalit, bokor az én hazám,
Tárt karral fogad ifjú, lány,
Reám a tavasz vár ott.“

Megállj, maradj, egy perczre bár,
Hagyd végre tudnom: ki valál?
Kit álmaimért áldok.

„El, el, — ah, nem maradhatok!
Nevem ne kérdd. Már nem vagyok,
Csak voltam — *Ifjúságod!*“

Lunkai.

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid.

(Ötödik folytatás.)

Semiramis.

E renyhe béke állja útját a
Feltámadás közelgő szellemének.

(Kis szünet után.)

El, te műve e tünnya hadseregnek,
Fellengező reményim gyilkosa!

(Eidobja a himzörámát, letépi a fegyverekről az olajlomb-koszorúkat, rájuk gázol. A rabnők által himzett szöveget indulatosan megragadja, de az arezképre pillantva lecsillapodik.)

Nem! ezt a képet nem szabad megölni!

De hasztalan is voln' a gyilkolás,
Ha nemzetét is meg nem semmisítjük,
Mert minden ember a szívében hordja,
Sőt több is egygyel tán a kelleténél?

Oh, hős alak! tehát király vagy ott

A Kur vizének üde völgyein;

A Mászisz alján élő nemzedék

Benned imádja a király fiát,

Ki még Ninust is nyugovásra birta,

Bár a világ diadal-útja volt.

Csak egy volt, a ki fegyvert tön elébe

Imára kulcsolt kéz helyett Ninusnak,

S ez egy atyád volt, te büszke Árá!...

Mért vagy király, mért nem vagy egyike

Rabszolgáimnak, hogy tehetnélek

Magam királylyá egy világ felett?

Igy mit tehetek érted én?... Csupán

Tisztelhetem e kép vonásait,

Hogy elhozzák körömbé híredet.

(Elgondolkozik.)

De hátha?!... Hisz anyám nagy Derkető volt:

Egy isten-asszony; hátha nem lehetlen

Lányának az, mi másnak képtelenség?...,

Már eddig is a sors csodát csodára

Szött életem történetébe: vágyam

Nem ért vele, oly rendkívüli gyorsan

Rohant velem magas czélom felé.

Egy pillanat, s az erdők borzadályát,

— Hová anyám, mint csecsemőt kitett —
Elhagytam és Oannes nője lettem,
Ki Syrián uralkodott. Alig
Pihentem itt meg, újra vont odább
Ninus nejevé tett a végezet,
A nagy világ legelső asszonyává.
S most csüggedés leljen meg e magasban,
Honnan az út a csillagfénybe visz?

(Kis szünet után.)

Nem!... Istenemre! ép, erős hitem,
Hogy megjövend e dicső pálya végén
A boldogság is, mit nem érezek még:
S a csók — melyért egy nemzet lányai
A vágy tüzeiben hasztalan epednek —
Ez ajkakon lesz első áldozat!

(Indulatosan toppant lábával.)

Birni fogom, mert birni vágyom őt!
Ha nem segítnek a jó istenek
E tervem útján: egy magam megyek,
Vagy a gonosz szellem hadát hívom fel
Segélyemül! Az ég, vagy a pokol
Vágyam vihar-zavarta tengerén
Előbb-utóbb ohajtott révbe visz.

NEGYEDIK JELENET.

Samsit, Előbbi.

Samsit.

(Zilált hajjal, nagy felindulást mutató arczezal sietve jő.)

Kész a sziget! kegyelmes asszonyom!
Már ott virít az ég és föld között!...

Semiramis.

Megörülél?

Samsit.

Valóban a gyönyör, mit
E nagyszerű mű arczultatja ébreszt,
Az örülés határáig ragadt.

Semiramis.

Miről beszélsz, rabszolga, én nem értek?

Samsit.

Ott függ a mérhetlen magasba' — nézd —
Nyughelyeül a földre röppenő
Napfénynek, a nagy ég követjének,
Melynek meleg szárnyán az istenek
Áldást üzennek élet-útainkra.
Oh, mily magasztos, mily tündéri kert!
Mióta látom: testvéremnek érzem
Az istenek mindenható szívét,
S e kart rokonnak a teremtés
Életre keltő szent „legyen“ szavával.

Semiramis. (Gúnynyal:)

S mit alkatal rabszolga sarjadék?

Samsit, (telkesülten)

Függő-kertet, miről eleddig a
Legvakmerőbb remény ábrándja sem mert
Eszmét foganni méhében — királyné!
Jer nézd! esodáld, borulj le lábainnál!
Imádd az istent, a ki bennem él!

Semiramis. (Indulatosan)

Te ronda féreg, lázadó poronty!
Igy mersz beszélni isten-asszonyoddal?
Elhord magad, szentségtelen porondszem,
Nehogy dühöm viharja felvegyen
S a semmiség sivár honába üzzön!...

Samsit.

Ez hát a hála, az elismerés?!

Semiramis. (Ingerülten.)

Rombold le tüstént függő-kertedet!

Samsit. (Daczezal.)

Kicsiny egy isten ezt kívánni tőlem.

Semiramis.

Lerombolom hát enmagam, megállj!

Samsit. (Semiramis elé lép. Nyomatékkal)

Megöllek, hogyha ezt merészeled!

Semiramis.

(Egy kalapáccsal a falon függő ércpaizsra üt.)

ÖTÖDIK JELENET.

(Fegyveres testőrök jönnek be, rohanva.)

Semiramis. (A testőrökhez.)

Fogjátok el e lázadó varangyot!
Dobjátok a legundokabb sötét
Börtönbe, hogy lakoljon rejtekén
Merényletéért élte végeig.

(Testőrök megfogják Samsitot.)

Samsit.

A testemet börtönbe dobhatod,
De szellemem bezárni nincs erőd!

(Testőrök Samsitot elviszik.)

Semiramis.

Ha most valaki harezra hívna fel:
Egyet od'adnék isteneim közül
Minden szaváért... Oh, csak egy világot
Leromboló harez csendesíthet el
Oly indulat-vihart, minő ereimben,
E lánggal égő vér között zajong!...

HATODIK JELENET.

Samuramuth. Előbbi.

Samuramuth.

Dicső királyné, üdvözöllek!

Semiramis.

Oh, bár
Boldog rabszolganőnek mondanál
Inkább Samuramuth!

Samuramuth.

Hogyan e fény
E pompa, mit sokan irigy szemekkel
Csodálnak ott, a völgy lakói közt
Nem holdogit?

Semiramis.

E fény hasonlít a
Gyémánt hideg fénysugarához és
E pompa is csak olyan, mint midőn
A ravatal hideg lakóját

Diszszel veszik körül a gyászolók...
De mit jelent baljós tekinteted?

Samuramuth.

Midőn a hír sötét alakban száll át
A hon felett: illő hogy arczom is
E felleg árnyától borús legyen.

Semiramis. (Gyöngéden átöleli Samuramuthot.)

S mi hirt hozál? jó szellemem, ki mindig
Úgy eltalálod lelkem vagyait.
Tán bős esatákról új regét szövél?
Mit oly gyönyörrel hallgat Semiram.

HETEDIK JELENET.

Phul. Előbbiek.

(Phul észrevétlen bejő, a háttérben megáll.)

Samuramuth.

Nyelvem lekötte a gyalázat árja,
Mely Mediában érte nemzetünket
(Phul felé mutatva.)

Elmondja Phul a hirt, ha tudni vágyol.

Semiramis.

Mi ez?... Te itt Phul? Mediában
Ki kormányozza tartományomat?

Phul.

A lázadás, hatalmas asszonyom!

Semiramis.

Hah!....

Phul.

Öless meg ám! de mást nem mondhatok,
Mint hogy kiűzték a méd-lázadók
Sergemmel együtt, ezt jövök tudatni.

Semiramis.

S van lelked e hírrel előmbe lépni,
S azt elbeszélni nyelved, ajakad?!
Oh, föld repedj meg; s nyeld el őt előttem!
Ne lássam itt gyalázatomnak ez!
Élő emlék-jelét! Te ég szakadj le!
Égesd el arczát villámid tűzével!

E torz-alakját isten képinek!...
Távozz szemem elől alávaló, te!
Ki a teremtőt meggyalázni jöttél
Világra!... Menj boszud dühétől
Véd a nyomor, mi lényeden előmlik.
Kisérjen útadon a szájalom
Árnyék gyanánt örökre!

(Phul el.)

Szamura-muth!

Samuramuth.

Várom parancsod.

Semiramis.

Menj, repülj sietve
A fővezérhez, vidd parancsodat,
Hogy harcra hívja fel a népeket!

Samuramuth. (Félre.)

Ah, régi vágyam teljesülni fog! (El.)

NYOLCZADIK JELENET.

Zoroaster. Előbbi.

Zoroaster.

Csókot királyné forrót, édeset!
Bevégezém nagy küldetésemet:
Eufrát árja új mederbe foly,
A régi ágyat habjai elhagyák.
Jutalmat érte!...

Semiramis. (Arczul titi Zoroastert.)

Itt a jutalom!
Hazug istenek czimborája te!
Ki jóslatoddal oly gyalázatot
Hozál reám, mit a nagy oceán
Le nem törölhet milljom év alatt.

Zoroaster.

Mit jelentsen ez?

Semiramis.

A béke végét,
S kegyem sugára alkonyultát
Reád hamis próféta!

Zoroaster.

Ugy?!.. Tehát
Feledted immár esküvéseidet?

Semiramis.

Az eskü-szónak lenge szálaít,
Mint pókhálót az őszi fergeteg
Széttépte a fékvesztett indulat.

Zoroaster.

Az eskü szent, s az istenek haragját
Vonod fejedre megszegésivel.

Semiramis.

Az istenek haragja nem talál meg.

Zoroaster.

Elér az ott a föld porában is,
Ha életedben elkerülhetéd. (E)

Semiramis.

Szegény ábrándozó!... Eredj, keress
Hívőt szavadnak egyebütt! A nép,
E szolgál-nyáj talán hiendi még
Meséidet? Minket nem ámit el
A túlvilági képtelen valóság.
Mi oly hazát, melynek határa nincs,
Nem ismerünk el létezőnek; sem
Olyan királyt, kinek a kard nem árt.
Egy van csupán a föld lakói közt,
Kinek nem árt a szablya. dárda még
És ez: Árá Árménia nagy királya.
De majd leend sugár szememben tán,
Mely őt is egykor porba fekteti,
Mint annyi hős királyt, a harczmezőn.
S ha fegyveremmel megbüvölhetem:
Sorsát szívemmel sorsomhoz kötöm...
El veletek! ti régi istenek!
Mert őt teszem most helyetekre: Baal
Ő lesz, Mylitta meg magam leszek...
Fel hát csatára isten-asszony, fel!
Hódíts magadnak férfit a világon;
Az isteni királyok korszakát
Újból varázsold vissza Chaldeaába!

Hübschmann perzsa tanulmányai, tekintettel az örmény nyelvre.

II.

16. Az ó-örmény bazē, bazay ‚sólóyom‘ (5. század) = óp. *bāz- (+ képző), pehlevi bāz.

17. Örm. b a z p a n ‚ököl, keztyű‘ (= karvédő) = újperzsa bāzūband, afgh. LW bāzūband ‚Arm-band,‘ kurd bāzbānd ‚kar-kötő, karperecz.‘ Kölesönszó afghan bāzū pl. bāzūgān is ‚the side of a bedstead, the arm, the fold of a door‘ v. ö. újperzsa bāzū 1) kar, 2) ajtófélfá, kurd bāzk, bāsk ‚oldal, pipaszár.‘ Homályosak a bāzū helyett bāhū-ra visszamenő tájszólási alakok, v. ö. g. bāi-band ‚Armband‘ (a felső kar körül, = újperzsa bāzūband, sívend. bāi ‚kar‘ baiband ‚Armband‘. melyekhez chorasani-kurd bāhū ‚alsó es felső kar‘ is tartozik. Valjon afgh. bāū, bāhū (pl. bāūgān, bāhūgān) ‚karkötő, ékszer a kézesuklónál‘ és örm. b a h u a n d, drága kövekkel kirakott női ékszer *b a h u b a n d-ból is ide tartozik?

18. Örm. v a r š a m a k ‚izzadságtörlő,‘ újp. bāšāma, vāšāma ‚az asszonyok fejkendője.‘

19. Újperzsa bām ‚reggel‘ = pāzend bām v. ö. pehlevi hōš-bām ‚daybreak‘ pāz. bāmdād ‚dawn,‘ bal, gvarbām ‚szürkület.‘ Zend bāmya (a versben háromszótagú: bāmiya-), ‚csillogó, ragyogó, világos‘ — pehlevi bāmik ‚ragyogó‘ és egyúttal ‚keleti.‘ Az örmények fordítása szerint Bakl i bāmik ‚keleti Balch‘ v. ö. újperzsa balx i bāmī.

20. Örm. v a v e r, v a v e r - a k a n ‚hiteles, érvényes‘ — újperzsa bāvar ‚hit, bizalom (afgh. KSz. bāvar ‚hit, belief, faith, confidence‘ bāvari ‚faithful, trustworthy‘) és pāz. vāwar ‚credibly, belief,‘ pehlevi vāwar (irva: vāpar) ‚credible‘. V. ö. zend vāura- (vā-ur-a-ból) v a r - ‚hinni-ből és újperzsa vāri ‚hiteles.‘

21. Örm. k u š t ‚has, lágyék, oldal‘ = újp. kušt ‚lányék és örm. kust ‚vidék‘ (Moses, Földrajz 612—614) = pehlevi kust, kustak, pāz. kusta ‚oldal.‘

22. Örm. b r i n j r i z s = újperzsa. birinj.

23. Örm. p l i n j ‚réz, rézpénz, pénz, ércz, sárgaréz‘ (5. század) = újperzsa birinj ‚réz (sárgaréz‘ Rosen Neup. Sprachführer 35 o.) Vullers szerint piring (fiatalabb) mellékalakja; kund pirinjok = birinj ‚bronz, barnaréz‘. Az irániban idegen szó.

24. Örmény xarbuз kecskefaj *δρυξ* Deuter, 14, 5 = pehlevi xarbuз ‚szamár-kecske,‘ előfordul a szírben, és a babyloni talmudban is. Újperzsa buз az afghanban is KSz. baz ‚a he-goat, bza a she-goat‘ bōzina ‚szattyán.‘

25. Örm. v z r u k, v z r u k (Eliše 20, 5) = óperzsa vazrka ‚nagy,‘ pehlevi v a z r k, később vazurg, pāzend guzurg, újp. buз u r g. Afghan KSz. buз a r g ‚a saint, au elder an acestor 2) great, venerable.‘

26. Amint már Müller Frigyes észrevette, örm. KSz. bazm el ,asztalhoz ülni' *ārazlīva* Márk 6, 39 stb. bazmakan ,asztalhoz ülő, vendég' stb. újp. bazm, társaság, vendégség, lakoma' (Firdusi I 23, 13) afgh. KSz. ,an assembly, a company, a banquet.' Ide tartozik újperzsa bazmgāh ,a lakoma helye' bazma ,angulus in loco computationis.' Kérdéses, vajon a szó rokon-e szanszkr. bhaj gyökérrel. Ha eredeti jelentése ,gyülekezet' volna, litvan bāzmas ,tömeg, sokaság' és eredeti örmény bazum ,sok' stb szavakhoz volna állítható.

27. Örm. KSz. pastar ,takaró, szőnyeg' más előjáróval az újperzsa bistar ,ágy, szörderekalj' szóval látszik összefüggeni.

28. Örm. KSz. band ,fogság, tömlőcz' innen örm. bandedem ,tömlőczbe teszek', bandakan ,fogoly' stb. = újperzs. band ,Band (békó), rabláncz, zár, gát stb. = bal. KSz. band ,békó, rabláncz, gát' = afgh. KSz. band ,a fastening, imprisonment, arrest, captivity, a kuot, a bond, belt' stb. V. ö. újp. bandi ,vinctus, captivus, bandivan, custos carceris.'

29. Örm. baš és barš ,sörény,' bal. bušk ,lósörény,' pehlevi buš és afgh. vraz ,sörény.'

30. Újperzsa bat ,kacsa' (a perzsában, kurdban, arabban és szirben) eredetre és etymológiára nézve homályos. Az alban parE ,lúdnak' újperzs. *pad felelne meg, orosz utka ,kacsa' nem rokon (egyházi szláv aty, *ate Miklosich Etym. Wb. der slav. Sprachen 2240. = litván ántis, lat. anas, német Ente, görög νησσα).

31. Örm. bun ,törzs, nyél' nem = újperzsa bun ,fa' = zend vanā ,fa,' pehlevi van, mert a középperzsából az ó-örménybe kölcsönzött *van itt is *van volna és nem bun.

32. Ennélfogva Hübschmann az örm. bun ,törzs, nyél, eredet, alap, létalap, vég' szót egynek veszi pāzend, pehlevi bun ,alap, gyökér, eredet, kezdet,' szánszit pudhua ,alap, alsó rész, falja, gyökér,' gör. πυδμήρ ,alap, fenék, alsó vég, törzsvég' szavakkal. V. ö. örm. nizakabun ,lāndsanyél.' = újperzsa bun i nēza ,lāndsanyél, ellentét: nizakatēg ,lānds-aél.' Ha azonban bun régibb *budu helyett áll, akkor eredeti. Örm. p'unj ,fűszár' nem tartozik ide, valamint újperzsa buna ,raktár, podgyász,' bal. KSz. bunag ,podgyász,' örm. bna k ,lakás,' bna kem ,lakom.'

33. Ha a ,csókolni' és ,szagolni' fogalmak egyesíthetők (v. ö. szanszkr. ghnā ,szagolni, megszagolni, csókolni') Müller Frigyesel Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 7, 145 örm. hamboir (= nyug. újörm. hāmpujr) mint KSz. óperzs. *ha(n)-bauda-ra és újperzsa bōsam ,csókokolok iráni *band-sāmira (v. ö. bōi ,szag' = zend baoidi) vezethető vissza.

34. Újperzsa a, ā, ī, ū, ō = pehlevi ak, āk, ēk, ik, oik, ōk readkivül gyakori képzők, az arsacida korszak újképzései talán néhány az óperzsában előforduló minta szerinti (mint banda ~ pehlevi banda k = óperzsa banda ka ,szolga' band mellett). Ilyen

formán újperzsa bahā 'érték' = pāzvahā = pehlevi vahāk-ot nem kell indogermán 'vesako'-ra visszavezetni, hanem csak óperzsa *vahā-ra (szanszkrit va-s-na-). V. ö. újperzsa bāzu 'kar,' örm. KSz. b a z u k (nyugati újjörm. lautverschiebung-gal: p á z u g), tehát arsacida korbeli pehlevi = *b ā z ű k = zend pāzu-, szanszkrit bāhu stb.

35. Örm. bah 'kapa' (Bartholomae szerint = *bhr̥trom), összehasonlítható újp. bel, bil 'ásó'-val (Vullers szerint = 'remus' is, Rosen szerint 'lapát,' bélcá 'kapa, 'ásó' = val, melynek tájszólási alakjai bāl és berd, ha berd volna az eredeti alak. Hüeschmann azonban e szavakat nem tudja összeegyeztetni tájszólási alakjaikkal, bár a hangok tekintetében utal újperzsa pul 'hid' szóra = gel, purd, kurd pire, purd, pēl.

36. Örm. parav 'öreg asszony' (1 Timoth. 4, 7 stb.) = újperzsa p ā r ā v 'öreg asszony' Müller Frigyes W. Z. K. M. 7, 370 (= Wiener Zeitschr. für die Kunde des Morgenl.)

37. Örm. parkēn (Agathangelos és Levond 600. 7 s.) 'sánczárok,' pehlevi *p ā r k ē n (arabban fāriqin), újpersa p ā r g i n 'receptaculum aquarum.'

38. Pehlevi előjáró pāt 'ellen' ó-perzsa *pātiy előfordul a p a s a x v szóban *patsaxv v. ö. örm. pāt asxani 'Antwort, felelés,' továbbá újperzsa, pāz pādzahl 'ellenméreg,' újp. p ā d ā s 'viszonzás' = pehlevi p ā t d a h i š n; újp. bādafrāh, olv. pādafrāh 'viszonzás, büntetés,' pāz. pādafrāh, phl (= pehlevi) pātafrās; phl. pātrazm szavakban. Phl p ā t r a z m = örm. bāderāzm), háború, ütközet, csata (v. ö. újp. r a z m, 'ütközet.' Ez előjáró az avestában pāiti a pāitivāka 'Gegenrede, Erwiederung, felelés' szóban, másutt paiti (p ā i t i v a c stb.)

39. Örm. p' a t e r a k i m Patkanean szerint 'szerencsétlenségbe jutni.' Valjon e szó újp. patyāra 'calamitas' stb. (= pāzend patyāra 'opposition, adversity,' adversáry, patyāra i 'antagonisen, patyāra i n i d a n, to afflict,' phl. patiyārak 'opposition, adversity' zend patiyāra 'ellenkezés' = pāity szóhoz tartozik, mely t hangja miatt az avestából kölcsönzött szó.

40. Örm. a p u x t talán = aszalt, (nem-főtt a-puxt) hús,' csak Num. 11, 32 fordul elő: apxtecin iurean, 'apuxts = ἐφύλαξαν ἐ'αυτοῖς ψυχμους; megaszalták (a fürjek) húsát (a levegőn)' és Magistros Gergelynél: Valaki egy békát talált és apuxtot csinált (megaszalta), halnak tartván azt.

41. Örm. Apruēz (= Aprvēz) = pāz. awarvēz. Müller Frigyes helyesen jegyzi meg, hogy az újperzsában parvēz 'victor, felix, fortunatus' helyett *barvēz alakot kellene várnunk. Talán pērōz 'victor, felix, faustus' befolyásolta?

42. Örm. pahrēz 'bőjt' csak Zak'aria Corcoreci-nél 14. század A. G. 274. o. (= Hübschmann, Armenische Grammatik) = újperzsa p a r h ē z 'megtartoztatás, bőjt,' parhēxtan 'magát megtartoztatni, phl. pāhrēd 'abstinence' 'elővigyázat,' pāhrecēnd 'óvni, ápolni,' pāz. pahrēz.

43. Örm. *parik* (gen. plur. *parkac*) PSt (= Hübschmann, Persische Studien) 40, A. G. 2280, 'mesebeli lény' *yuska parik* és *hambaru* mellett Eznik 97, 98, Philo, lin. 'sziren' = phl. *parik* 'gonosz tündér,' újp. *pari* 'tündér, angyal,' zd. *pairika* gonosz női szellem.

44. Örm. *patškam* (variansok: *patšgam*, *patšgamb*, *patškamb* 'szoba, terem, cella, emelet' PSt 41, A G 2250. az örmény szótár szerint (örm.) Velenceze 1836—1837 *cella porticibus addita, laterale cubiculum, vestibulum, porticus, area ante domum*, *πρωταξ* Birák 3, 23, *εξέδρα* Ezech. 40, 44—46, El. 97, 15, Sb. 130, 4 s (az arannyal díszített terem'), újorm. = 'erkély' = újp. *paškam* (piškam, baškam, biškam), *domus aestiva, aula, atrium, coenaculum, porticus* = óperzsa **pati-skamba*-, v. ö. zend *fra-skemba* vd. 2, 26, utóbbi Geldner szerint 'támasztó fal, Darmesteter szerint 'un bâtiment avec balcon' tehát szintén 'erkélyes épület'. A középperzsában **patškamb* **paškamb* lett, mielőtt *pat* (más mássalhangzók, mint s, š, c előtt) *pai* lett volna.

45. *potovat* (potopat csak parthus szt Nerses történetében Mesrop paptól (örm.) X. száz. Velenceze 1853, mindenestre modern örm. potpat) 'aczel' innen: *potovatik* 'aczelből való' Sacharja 9, 13, Faustus Biz. 69, Sebeos 38, Mos. Katankatvaci, Albania tört. (Atvank', Paris 1860, Moszkva 1860 (örm.) VII. száz. az utolsó (3.) könyv IX—X száz. I, 321. = újp. *pöläd*, *püläd*, 'aczel' arabosítva *füläd*. phl. *pöläpaten* vagy *pöläfaten* 'aczelből való.'

46. Örm. *pan* A. G. 221 sok összetétel második része (mint *pahapan*, *pahakapan*, *patgosapan*, *partapan*, *partizpan*) = 'védő, oltalmazó' = újp. *bān*, phl. *pān*, szánszkr. *pāna-tami-pāna*-ban, v. ö. zend *rānapānō*, *soīdrapānō* nom. pl. ak képzővel bővítve; *grapanak*, *pahpanak* stb. v. ö. *angustvāna* 'Fingerhit, újjvédő, gyűszű.' PSt 43 I) phl. *pānāk* — örm. — *panak*, *pāz pānā*.

47. Örm. *patgam* (i-a tő) A. G. 222, PSt 45. 'szó, (Isten, a proféta) ígéje, jóslat (az evangélium) szava, (a király) izenete Luk. 3, 4, El. 38, 23 F B, 245, Sb 29, 67 stb. *patgamavor* 'követ' Luk. 7, 10, *patgamavorim* *πρεσβυτέω* Ephes. 6, 20, 2 Kor. 5, 20 = újp. *payām* = *paiyam* 'tudositás, izenet,' zend. **paitigāma*-, phl. *paitam*, vagy *pagtam*? **patgam* helyett 'message,' *aram*. *pidgam*, *emph. pidgāmā* 'parancs, rendelvény, szó, dolog stb. innen újp. *payambar*, *pāyambar*, *paivambar*, *paijāambar* 'követ, proféta,' phl. *paitāambar* (*patgāambar* helyett 'messenger' az említett örm. *patgamavor* 'követ.'

48. Örm. *Peroz* AG 67, PSt 45 perzsa király II. Jazkert ifjabb fia Elisë, Vartán és az örmények háborúja (örm.) Velenceze 1859 V. száz. 153, 155, Lazar (Pharpi) tört. (örm.) Velenceze 1873 V. száz. 325—534, Sebeos, Heraclius története, kiadta Patkaneán, Pétervár 1879 (örm.) VII. száz. Artsruni Tamás, Történet (örm.) Péterv. 1887. X. száz. 77 s köv. Mózs Katankatvaci

VII. sz. I, 101; Peroz a gardmianak nemzetségéből (II Arsak örmény király alatt) Chorenei Mózes 233, stb. = perzsa Péroz, gör. Περσός, Περσός, szír. Péroz, arab. Fairüz. Peroz jelentése Chorenei Mózes szerint 143: yatt'ot (nyugati újorm. kiejtéssel hágh-thogh *յայթոյ* vagyis győző; pirosoz Ammian szerint bellorum victor' = újperzsa pēröz 'győző') v. ö. phl. pērozkar, pāz, pērozgar, 'győzedelmes,' újp. pērozgar, victor,' phl. pēroza 'győzedelmes.'

49. Örm. *պէշ*-pēs A G 230, PSt 45. = újp. pēs 'elő,' pāz. phl. pēs = bal. pēs: *պէշապիկ*, *պէշապ*. pēsaspik 'előlovas, gyorsküldött, hirnök FB. 56. 7, Sb 56, 6 (pēsaspikk többes számban) = szír pēsaspig 'előfutók' (kik itt, mint Sb. 56 leveleket hoznak a királytól' perzsa pēs 'elő.' asp 'ló' és ik képző, tehát phl. *pēsaspik,

pēsopay = 'előmenő,' zaur p. 'előcsapat' Sb. 93, 21. = phl. pēsupai 'a leader, chief, head', pēsupak 'chief of a community' (község feje), pāz pēsawai 'leader,' újp. pēsva 'előlmenő.'

50. Örm. Tacik = phl. təcik, újp. tazi 'arab' (a mai örményben tádsik 'török') Tai-ból van képezve, mint újp. rāzi Rai-ból, újp. sagzi 'szák' = örm. sagcik = phl. *sagcik *sakcik helyett óperzss Saka-ból.

51. *սուպակ* tapak A G 252, PSt 46 'serpenyő' (i-a tő) *τήγανον* Lev. 2, 5 stb, innen: tapakem 'süt' Jerem. 29, 22. = újp. tāba, tāva 'serpenyő,' arab tābaq, phl. tāpak, 'a frying pan,' bal. tāfaj 'oven.' V. ö. szanszkrit taptaka 'serpenyő.'

52. Örm. Ksz. *թոսակ* t'osak (i-a tő) A G. 155, PSt 49, ritkán tōšak, vagy t'orsak 'eleség, útravaló, zsold, bér Judith 2, 9, Tobith 5, 22, Luk. 3, 14, 1. Kor. 9, 7, Róm 6, 23, FB. 235, 7 = újp. tōša 'eleség, útravaló,' bal. Ksz. tōšaz, tōšay 'étel-adag, úti készlet.'

(Folytatása következik.)

Dr. Patrubány Lukács.

Magyar lapok szemléje.

— A keleti kérdésről. —

I.

„Budapesti Hirlap:“

Visszatartható-e a mohamedánok újabb kitörése? Mit tehet a szultán? S mit érnek a reformok? A nagyhatalmak ösz óta tanakodnak, a császár körútján megállapodtak a békének s a török birodalomnak főtartásában. Novikov, Muravjev, Goluhovszki ide-oda jártak-keltek; a külügyminiszterek egymással tanakodtak, a nagykövetek hetekig értekeztek, s mikor tervük kész; a krétai vulkán okádja a tüzet, — s nagy földrengés van az egész török birodalomban!

II.

„Egyetértés:“

A mi igazi egyetértés a keleti kérdésre nézve a hatalmak között létezik, — az csak Oroszország javára és Oroszország vezetése alatt jó létre. Európai közösségről éppen csak annyiban lehet igazán beszélni, hogy ma valóban az orosz sas kiterjesztett szárnyai árnyékolják be egész Európát. Oroszország ellenében külön czélok követésére, önálló fellépésre már csak Anglia vállalkozik. Ha jól körülnézünk, felfedezhetünk egy homályos sarokban összehúzódna és tekintetét félénken elfordítva, még valakit... Azt mondják, ez is nagy hatalom és Ausztria-Magyarország a neve.

III.

„Magyarország:“

Egy kis darab földön, az európai diplomácia szemei előtt sem tudták vérengzés nélkül megvalósítani a reformokat Krétában pedig civilizáltabbak a törökök, mint Ván környékén, a Libanonban, s az ázsiai török birodalomban. Ott vallásháborútól és a keresztények kiirtásától lehet félni. Ki hihet az egész török birodalomra kiterjedő reformok gyógyító és megváltó erejében?!

IV.

„Magyar Állam:“

A nagyhatalmak láthatták, hogy évek óta meg nem szűnik a lázadás a szultán birodalmában, s hogy a szultán hatalma szemben e forrongásokkal, semmire sem képes menni. A legtermészetesebb lett volna tehát a veszélyeztetett tartományokat, úgymint Macedoniát, Albániát, Arméniát és Krétát megszállani, mint Boszniát Ausztria és Magyarország vagy Egyiptomot Anglia.

V.

„Alkotmány:“

Nem habozunk ismételni, nekünk föltétlenül érdekünk Görögország érdeke; mely egyszersmind a kereszténység érdeke is. Segitenünk kell azt a Görögországot, mely multjának dicsőségével beragyogja az egész világot, s a mely jövőjének nagyságával még erős szövetségesünk lehet. A Törökbirodalom élehetetlen s a kereszténység gyűlölője! Még azt is elő kellene segítenünk, hogy Ázsiában is új államalakulások történjenek. A kinzott örmények függetlenítésével mi mindig elég támaszt nyernénk; mert bizonyára útját állhatnánk oly terjedéseknek, melyek csak a mi kárunkra emelhetnék más birodalmak erejét!

VI.

„Budapest:“

Lehet, hogy az érdekelt hatalmak abban egyeznek meg, hogy megosztóznak Törökországon, mint hajdan Lengyelországon, s ez esetben Ausztria és Magyarország előre nyomulnának — Salonikiig. A leghatározottabban ellenzünk minden megszállást; annival is inkább, mivel Törökország megszűnése esetén, a most megszállás alatt levő tartományokkal sem tudunk mit csinálni.

VII.

„Tiszántúl:“

A török fanatizmus roppant nagy tényező, melyre legkiáltóbbpélda Plevna harcztere, s ez a fanatizmus még nagyobb fokra hághat különösen akkor, mikor az ozmanság fővárosa: Konstantinápoly forog veszedelemben, s az is bizonyos, hogy a lófarkú zászlók és görbe szablyák ismét suhogni s villogni fognak a levegőben, — hanem ez legfeljebb csak azt fogja eredményezni, hogy a diadal drága lesz; de ha drága lesz is, mindenetre meg lesz.

VIII.

„Hazánk:“

Ezidőszerint látszólag Berlinben dolgoznak a leghatalmasabban a béke fentartásán, s a hatalmak egyetértésének megerősítésén vagy talán létrehozásán. A nagykövetek tanácskozásait maga Vilmos császár vezeti s állítólag Görögországra nézve nem a legkedvezőbb irányban. Annyi tény, hogy ha a nagyhatalmak között a keleti kérdésre nézve teljes egyetértés egyáltalában lehetséges, úgy azt Németország, mint aránylag legkevésbé érdekelt fél, a legkönnyebben hozhatja létre. Csak hogy erre nagyon kevés a kilátás!

IX.

„Nemzet:“

A magyar közvélemény tagadhatatlanul most egészen más-képpen ítéli meg Görögország sorsát, mint husz év előtt. Akkor teljes rokonszenvét bírta az és lelkesedéssel vette körül küzdelmét, neheztelt az államférfiakra, a kik kényszerítő rendszabályokat alkalmaztak ellene és a török birodalom terebélyes, de rothadt fájának — hogy Andrássy szavaival éljünk — néhány ágát lenyesték, hogy több gond és életadó nedű juthasson a többire. Most mindenki látja, hogy Törökország újra husz évet pazarolt el, a nélkül, hogy a művelődés természetes, de mégis akadályozott haladásán kívül, — az állami belső konszolidálásra nézve, csak egyetlen komoly rendszabályt létesített volna. Élt nap-

ról-napra, fatalisztikus közönyt a jövő iránt és nem gondolva a következményekkel.

X.

„Ellenzék :“

Immár új hármasszövetség alakulásáról is beszélnek. Anglia, Ausztria-Magyarország és Olaszország között hír szerint már is megtörtént az egyezség az egyetértő eljárás tekintetében. Más oldalról meg Orosz- és Franciaország szintén együtt működnek el-térő érdekekben mint az előbb említett három hatalmasság. Még csak Németország nem határozta el magát véglegesen, hogy melyik csoporthoz csatlakozzék. E tekintetben úgy látjuk, hogy Németország a középeurópai hatalmi csoporthoz fog inkább csatlakozni vagy is ahhoz, mely a háborús ügy békés kiegyenlítését és a status quo fenntartását veszi czélba.

XI.

„Fővárosi Lapok :“

Ha megérezvén a halálos veszedelmet, Törökország a próféta zászlaja alá szólítja az egész mozlimséget s fölveszi az izlám létküzdelmét az öt Európából kiszorítani szándékozó kereszténység ellen; akkor egy háború küszöbén állunk, melynek időben és térben való dimenziói a népvándorlásra emlékeztetnek, vér- és pénzáldozatai pedig alkalmasak a hadviselő feleknek tönkrejuttására. Bár egyre halványodó pislogással még lobog a reménység lángja, hogy ez a nagy veszedelmes megpróbáltatás ezidő szerint el fog tőlünk mulni, — a katasztrófa kitörése nélkül!

XII.

„Kolozsvár :“

A mohamedán lakosság körében nagy elégedetlenség uralkodik, a mely most már alig visszafojtható módon nyilvánul és leplezetlenül, a szultán és kormánya ellen. A török állam nyomászó vál-ságos pénzügyi helyzete, a mely minden téren érezhető és a kereskedelmet és az ipart régóta nagy mérvben veszélyezteti, — valamint az ifjú törökök mozgalma, a melynek leküzdésére a kormányhatalom gyengének bizonyul, már hosszú idő óta keseríti az ó-hitű mohamedánokat; a kiknek elégedetlenségét azonban most a kis Görögország fészkelődése és a portával szemben annyi sikerrel kifejtett makacs ellentállása majdnem a kitörésig fokozza.

Kisebb közlemények.

Tudós nők Arméniában. Dr. Beglárián kisasszony, egy örmény fejedelmi származású családnak tudományosan képzett tagja, (lásd az „Örmény nők“-ről tartott igen szép felolvasását a jelen füzet 75. lapján) miután elvégezte Tifliszben a gymnasiumi tanulmányokat, Svájcba ment és Zürichben doktori diplomát nyert. Ennekutána Dr. Herschbaum Róza nőorvos mellett praktizált Salzburgban. Most régi vágyát megvalósítandó: saját költségén kórházat állít Örményországban. Azontúl is, hogy az épületet felépítteti, a saját orvosi praxisának jövedelméből akarja azt fentartani. A fenkölt gondolkodású örmény leánynak már 1892. évben nyílt alkalma orvosi képességeit kipróbálni, mikor még csak orvosnővendék volt. Az említett évben ugyanis Európa több részében kolera-járvány dult, s Beglárián kisasszony, habár akkor nem volt még felavatott orvostudor, tevékeny részt vett a kolera-betegek ápolásában. — Kivüle még hat örmény leány tanul Svájcban (és pedig Genfben); s egy másik földije — névszerint Agopián kisasszony — a ki szintén Európában végezte tanulmányait, jelenleg a tifliszi leánygymnázium tanára.

Magyar konzul Tifliszben. Az újonnan szervezendő tifliszi osztrák-magyar konzulatus életbeléptetésével megbízott Ugron István, eszék. és kir. kamarás — a „Magyar Állam“ értesülése szerint — legközelebről indul újonnan rendszeresített állomásán elfoglalására. Ugron ezelőtt több évig volt Ázsiában — nevezetesen Szmyrnában — sőt Észak-Amerika egyesült államaiban is, mint az osztrák-magyar monarchia diplomáciai képviselője. Ugron tifliszi kiküldetése végett, — a mint az idézett t. laptársunk írja — gróf Zichy Jenő is sokat fáradozott.

Irodalom és művészet.

„A hónapok hódolata“ czim alatt két felvonásos ifjúsági alkalmi színművet irt Gerlai Sarolta. (Ezen név alatt írta Bányai Gratiána, szamosújvári születésű és örmény eredetű apáca színművét, ki jelenleg az Esztergom-vizivárosi nőnevelő-intézetben tanít; ezt az álnevet is használja: egy örmény leány). E színmű, mely Esztergomban Laiszky János nyomdájából került ki, előadatott először 1896. okt. 30-án Vaszary Kolos hercegprímás névnapja alkalmából az Esztergom-vizivárosi érseki nőnevelő intézetben. Nyelvezete szép, csinos, sikerült dolgozat.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
